

A FÖLDRAJZ HELYE A KÖZGAZDÁSZOK VILÁGÁBAN

A tanulmányban a gazdaságföldrajz és a regionális gazdaságtan szakirodalmi alapjainak az áttekintése után az egyes gazdaságföldrajzos és jövőkutató professzorok véleményének ismertetésével a szerző azt igyekszik igazolni, hogy a gazdaságföldrajz diszciplína hasznos eszközöket nyújt a közgazdászok vizsgálataihoz, amennyiben azok a gazdaság térbeliségével is foglalkoznak. Ezt látszik igazolni a világ vezető üzleti iskoláinak a tanterve is, ahol a gazdaságföldrajz, illetve a gazdaság térbeliségével foglalkozó szakok rendre megjelennek. A területi gazdaságtervezés és a regionális közgazdaságtan statisztikai, területi statisztikai adatsorainak az elemzése – és térbeli elemzése – ráirányítja a figyelmet egy olyan nézőpontra, amely eddig nem kapott megfelelő hangsúlyt. A futures study (jövő kutatás) vizsgálatai módszereinek, pl. a foresight-nak az alkalmazása a GIS földrajzi információs rendszer segítségével egy új, jövőföldrajzi eszköztárat kínál a területi tervezés számára, használatával új perspektíva nyílhat a gazdasági folyamatok hatásainak térbeli előrejelzésére.

BEVEZETÉS

*Lenéznek bennünket, ha magunkat nem ismerjük.
(Teleki Pál)*

A 2013/14. tanév második félévben két olyan választható tantárgy is indult a Budapesti Corvinus Egyetemen, ahol többek között topográfiai ismeret számonkérése is szerepelt a tesztekben. A mintegy 140 hallgató több mint fele nem tudta térképen elhelyezni a magyar UNESCO világörökség helyszíneit, csak 100–150 kilométeres eltérésekkel. Az egyik csoportban 70 hallgató közül egyetlen egy sem tudta, hogy a Göcsej, Órség és Palócföld néprajzi tájak mely megyékhez köthetők. A másik csoportban óriási nehézséget okozott a megyék és a megyeszékhelyek párosítása. Ezzel – bármennyi díjat és helyezést hozzanak is el a corvinusos hallgatók a felsőoktatási vállalatgazdálkodási, gazdálkodásmenedzsment és marketing pályázatokon – veszettek volna a TV2 *Okosabb vagy, mint egy ötödikes* című vetélkedőműsorában. Hetven olyan corvinusos hallgató közül, akik emelt szintű érettségivel, 420–450 ponttal kerültek az egyetemre, s már itt sem elsősök, egyetlen egy sem volt, aki meg tudta volna mondani például, hogy Munkácsy Mihály méltán világhírű Trilógiájának mi köze az *Ecce Homo* kifejezéshez, és hazánk melyik múzeumában van kiállítva. Egyikük sem tudta megmondani, hogy a bio- és a nanotechnológia után az USA harmadik leginkább profitképes gazdasági innovációs területe, a GIS – micsoda. Mondhatjuk: természetesen, hogy az információs társadalom korában, amikor az okostelefonunk segítségével bármiről azonnal tájékoztatást kaphatunk, vagy bárholnan bárhová elnavigálhatunk, nincs is szükség a lexikális tudásra. A *face-to-face* beszélgetéseken, interjúkon, az informális kommunikáció során azonban – amikor

szóba kerülhetnek regionális, vagy művelődéstörténeti alapismereteket igénylő témák – talán még egy jó közgazdásznak, vagy egy topmenedzsernek sem ajánlatos elárulni földrajzi tudatlanságát.

1. A GAZDASÁGFÖLDRAJZ

*Ma minden ember gazdasági földrajzról beszél.
(Teleki Pál)*

A tudományfejlődés köztudatban tükröződő szakaszai közül első a tudomány létének tagadása, második a divattá válása, harmadik a szétdarabolódása, a háttérbe szorulása és a negyedik egy új szintézis, ami egyben a ciklus újraindulása is.¹ Jól jelzik a gazdaságföldrajz önálló tudománnyá válásának második szakaszát Teleki Pál² 1917-ben írt sorai: „*Ma minden ember gazdasági földrajzról beszél. A Párizsi Kereskedelmi Földrajzi Társaság alapítása (1878) óta társulatok alakultak, folyóiratok indultak meg, de különösen a legutolsó 10–20 esztendő irodalma – a földrajzon kívül és belül – tele van e szóval: gazdasági földrajz. De ha egyszer az ember utánanéz, hogy mi is az a gazdasági földrajz, csodálkozva látja, hogy azt még senki sem tudja. Bátran azt mondhatjuk, hogy amit ma nagy általánosságban gazdasági földrajz néven publikálnak, az még a száz év előtti chorográfiákhoz hasonló gazdasági elterjedéstan – földrajzi gazdaságtan.*” [Teleki, 1996].

Korompai Attila geográfus professzor szerint a gazdaságföldrajz sokak számára még napjainkban is különböző kontinensek, országok, nemzetközi vagy országon belüli régiók, kisebb-nagyobb terület egységek, települések társadalmi, gazdasági viszonyainak, jellemzőinek a leírását jelenti. Ez a leíró közelítésmód hosszú ideig rányomta bélyegét a földrajz valamennyi ágára a természetföldrajztól az emberföldrajzig. Gyökerei az ókorig nyúlnak vissza, hiszen pl. az egyik első nagy összefoglaló munkának, *Sztrabón Geographia*jának is fontos részét képezte. A földrajztudomány fejlődése során azonban ezt a leíró közelítésmódot jelentős mértékben meghaladva (egyes elemeiben azonban megőrizve) a területi fejlődés törvényszerűségeit feltáró, a gyakorlat számára közvetlenül is hasznosítható tudományos ismereteket adó, elemző és szintetizáló tudománnyá vált.

Ez a szintetizáló megközelítés a társadalom és a gazdaság esetében a társadalom térbeli szerveződésének három egymásba épülő, egymással összefonódó, de jól elkülönülő szintjében érhető tetten [Enyedi, 1983]:

- a társadalom és a természeti környezet közötti közvetlen kölcsönhatásszféra,
- a gazdaság (a termelés és a fogyasztás) térbeli szerveződése,
- a kulturális-ideológiai szféra térbeli kapcsolatainak rendszere.

A földrajz tárgya a földrajzi tér egésze; a Föld, mint egységes rendszer által alkotott tér (egyesek megfogalmazásában a Föld felszíne, mások szerint a földrajzi kör-

¹ Ez a fejlődési ciklus az élet minden területén megfigyelhető. A klasszikus anekdota szerint a fiatal férfi életében három szakasz van „tudományos” fejlődését tekintve: az első, amikor még elhiszi, hogy van Mikulás; a második, amikor már tudja, hogy nincs Mikulás; s a harmadik, amikor ő maga a Mikulás.

² Lásd: függelék 1.

nyezet), ami az emberiség számára a létfeltételeket biztosítja. E létfeltételeknek vannak egyrészt természeti alkotóelemei, mint a terület, az éghajlat, a domborzat, a kőzetek, az ásványok, a víz, a talaj, a növényzet és az állatvilág, amelyeknek az emberiség által az adott időszak tudományos, technikai, gazdasági fejlettségi szintjén szükségletei kielégítésére hasznosítható összességét *természeti erőforrásoknak* nevezzük.³ Másrészt az emberiség létfeltételei közé tartoznak a társadalom által a történelmi fejlődés során létrehozott elemek, mint a különböző építmények, intézmények, szervezetek, a népesség összetétele, eloszlása, az emberiség által felhalmozott tudás, valamint a gazdaságban rendelkezésre álló tőke, amelyeket *műszaki, gazdasági és társadalmi erőforrásoknak* nevezünk. Emellett mindenfajta anyagi és szellemi jelenség és tevékenység a Föld felszínének valamely pontjához, területéhez köthető. A földrajznak ebből adódóan egyaránt *tárgyát képezik a természeti és a társadalmi komponensek, azok térbeli és területi eloszlása, területi áramlásai és adott területen belüli összefonódásának a térbeli szerveződésre gyakorolt hatásai, azok szintézise*. Attól függően, hogy a kutatás tárgya e létfeltételek közül alapvetően mire irányul, a földrajznak különböző tudományterületei jöttek létre (pl. természeti földrajz, talajföldrajz, biogeográfia, környezetföldrajz, természeti erőforrások földrajza, társadalomföldrajz, népességföldrajz, kultúrföldrajz, politikai földrajz, történelmi földrajz, gazdaságföldrajz).

A földrajzi közelítésmód valamennyi földrajzi irányzatban megtalálható három lényegi jellemzője [Johnston, 1994]:

- Az *elhelyezkedés* (location) hangsúlyozása. A földrajz foglalkozik a természeti és társadalmi jelenségek Föld felszínén való elhelyezkedésének vagy térbeli változatosságának pontos, hatékony és gazdaságos bemutatásával (pl. kartográfia), a sajátos térbeli formákat meghatározó tényezőkkel (pl. telephelyelméletek), a területi egyenlőtlenségekkel (pl. jóléti földrajz), a területi hatékonysággal (pl. gazdaságföldrajz).
- Középpontban áll a *társadalom és a természeti környezet kapcsolata*, ami adott terület egységes környezeti rendszerként való kezelését (pl. biogeográfia), a kölcsönhatások és kapcsolatok adott területen belüli és területek közötti változatosságának a kutatását jelenti.
- Az előző két közelítésmód szintéziseként a földrajzi kutatások lényegi eleme a *regionális elemzés*, ami bizonyos szempontok alapján lehatárolt területegységek (régiók, tájak) belső és külső kapcsolatainak elemzését és az adott terület egység szintjén való szintézisét jelenti (regionális földrajz).

A földrajzi tér a tér egy sajátos formája, ami a Föld, mint egységes rendszer létezéséhez kapcsolódik. A filozófiának egyik alapkérdése a tér – és vele együtt az idő – problémája. A tér és idő kapcsolatát *Castells* [2005] szemléletesen úgy jellemzi, hogy „a tér valójában megszilárdult idő.” A térre vonatkozóan, leegyszerűsítve, általában két közelítésmódot különböztetnek meg. Az egyik a tér olyan önálló létezőként való feltételezése, ami a dolgokat magába foglalja – ez az *abszolút* térfelfogás (*Newton*). A dolgoknak a földrajzi térben való elhelyezkedését előtérbe helyező szemléletmód erre a köznapi tapasztalatunkkal is egybevágó felfogásra épít (ennek

³ A természeti erőforrások tehát nem jelentik a teljes földrajzi környezetet.

alapján pl. két azonos terméket előállító vállalkozás távolságát kilométerben állapítjuk meg). A másik a teret a dolgok létezésével összefüggésben a közöttük lévő viszonyként értelmezi – ez a *relatív* térértelmezés (Hegel). Ez utóbbi alapján lehet beszélni fizikai térről, társadalmi térről, gazdasági térről, viselkedési térről. E terek az adott dolgok egymáson kívül és egymásban való létezéséből eredő kölcsönhatások kifejeződései (ennek alapján pl. a fenti két vállalkozás távolságát a gazdasági – piaci – költségtérben az adott termék piacainak eléréséhez szükséges termelési és szállítási költségek összege alapján állapítjuk meg). Ha térbeli viszonyokról van szó, akkor az adott dolog – a társadalom, a gazdaság – létezésével kapcsolatos együttes és egymáson kívüli kapcsolatokat, viszonyokat tekintjük, ha térbeli viszonyokról, akkor az egymásban való létezés viszonyait tekintjük [Kovács, 1971]. A földrajzi tér e felfogás értelmében a Föld, mint egységes rendszer elemeinek (amelynek egyaránt részét képezik a geoszférák és a társadalom) egymáson kívül és együttlétezéséből, valamint egymásban való létezéséből eredő viszonyok összessége. Fizikai megjelenésük a bennfoglalásból és a létfeltételekből adódóan a területi kapcsolatokhoz és viszonyokhoz kötődik (a fenti példa folytatásaként: a két vállalkozás a földrajzi térben a gazdasági és a földrajzi tér által együttesen meghatározott földrajzi pontokban, telephelyeken fog megjelenni, és távolságuk mindkét dimenzióban kifejezhető).⁴

A gazdaságföldrajz a földrajz egyik ágaként a gazdasági tevékenységek és objektumok földrajzi térben való területi elhelyezkedésének, eloszlásának és áramlásainak, valamint ezek területi változásainak jelenségeit és törvényszerűségeit, röviden a gazdaság területi kölcsönhatásrendszerét kutatja. Ennek részeként vizsgálja:

- a különböző erőforrások és feltételek – így a természeti erőforrások és feltételek, a humán erőforrások, az információ és a tudás, a technikai, technológiai feltételek, a művi környezet, az infrastruktúra, valamint a tőke – mellett
- a különböző gazdasági tevékenységek,
  - a termékek és szolgáltatások előállításának,
  - kereskedelmének és
  - továbbításának, valamint
  - a fogyasztásnak a területi szerkezetét, formáit és mozgásait, és
- a gazdaság szereplőinek a földrajzi térbeli viselkedését, valamint ezek térbeli következményeit és változásait a földrajzi térben.

A gazdaságföldrajz tárgyának meghatározása elvonatkoztathatatlan a gazdaság térbeliségétől.⁵ Már a gazdaságföldrajz tárgyának ez a vázlatos, példászerű felsoro-

⁴ A földrajzi és a gazdasági távolság különbözőségét szemlélteti a következő helyzet: X vállalat a termeléséhez szükséges alapanyagot hajón szállítatva szerzi be. Két, azonos termelési költséggel működő beszállító lehetséges az érintett folyó mentén. Mindkettő azonos kilométerben mért távolságra van, de az egyik (Y) az X vállalat felé folyásirányban lefelé, a másik (Z) felfelé. Melyik vállalkozás van közelebb a gazdasági térben az általa előállított és hajón szállított termék piacához?

⁵ Radó [1969]: „A gazdaságföldrajz a területi munkamegosztás tudománya, a társadalmi termelés térbeli elhelyezkedését és ennek természeti és társadalmi feltételeit vizsgálja.” Stutz de Souza [1998]: „A gazdaságföldrajz a gazdasági tevékenység térbeli szerveződésével és eloszlásával, a világ erőforrásainak felhasználásával és a világgazdaság eloszlásával és expanziójával foglalkozik.” Krumme [2004]: „A gazdaságföldrajz azokkal a települési, szerveződési és viselkedési alapelvekkel és folyamatokkal foglalkozik, amelyek a szűkös (térbelileg is eloszló emberi, művi és természeti) erőforrások térbeli elhelyezkedésé-

lása is érzékelteti, hogy a gazdaságföldrajz egyfelől számos részterületre (pl. ágazati földrajzok) tagozódik, ezeken keresztül beépül vagy részét képezi különböző szakterületek sajátos területi vonatkozásaira irányuló kutatásoknak, vizsgálatoknak, elemzéseknek. Másfelől a földrajztudomány részeként a gazdaság sajátos területi elemzésére és szintézisére, különböző nagyságú, szintű területi egységek, szerveződési formák területi gazdasági jellemzőinek sajátos gazdasági egységként való feltárására, a közöttük lévő területi kapcsolatok tudományos megismerésére törekszik.

A gazdasági tevékenységek területi szerkezetének közelítésmódja szempontjából három fő irány emelhető ki [Krumme, 2004]:

- a gazdasági tevékenységek települési és területi eloszlása (ehhez kapcsolódó fogalmak: hely, helyzet, lokalizáció, telephely, területhasználat, terület, távolság);
- területi kölcsönhatások, gazdasági függőségi viszonyok (ide kapcsolódó fogalmak: csere, kereskedelem, szállítás, migráció, információ- és tőkeáramlás, az internet, illetve a kibertér gazdaságföldrajza);
- a gazdasági változások területi vonatkozásai (ide kapcsolódó fogalmak: regionális fejlődés, regionális válság, innováció, kreativitás, gazdasági szerkezet területi változásai, területi kiegyenlítődés, differenciálódás).

A FELFEDEZÉSEK ÉS A FÖLDRAJZ

„És itt fölmerül a kérdés, vajon egyáltalán a felfedezések és felfedező utazások, amelyek egyikétől, Kolumbusztól számítjuk újkorunk kezdetét, tekinthető-e oly mértékben földrajziaknak, mint a közfelfogás tekinti?

Általános, társadalmi és történelmi szempontból igen, tudománytörténetiből nem. Az oekumene kiterjesztése, ismereteink területi gyarapodása az emberiség fejlődésének, mint összjelenségnek fontos alkotóeleme. De földrajzi alkotóeleme, mert amit fölfedeznek, elterjedésében fedezik fel és ez a földrajzi princípium elválaszthatatlanul vegyül az első megismerésbe.

És ha természetes is, hogy a földrajz, mint szintetikus tudomány, a legtöbb anyagot nyerte a felfedezések által, nem ítélnénk sokkal kevesebbre azokat az impulzusokat, amelyeket például a biológiának adtak.

Felfedező és geográfus tehát nem egy. Felfedezés és földrajz sem az. És a felfedezések történetében hibásan látják a földrajznak, mint tudománynak történetét vagy annak legfőbb részét. Különösen akkor, ha felfedezők és évszámok és felfedezett vagy bejárt területek felsorolásával elégednek meg. A felfedezések összessége földrajzi folyamat csak, amely tápot, tárgyakat ad az egyes tudományoknak.” (Teleki Pál)

Jöllehet a földrajz és különösen a földrajzi gondolat [Teleki, 1996] több ezer éves múltra tekinthet vissza, és a társadalomra, a gazdaságra vonatkozó ismeretek

---

vel, az elhelyezkedések térbeli szerkezeti formáival és (közvetlen és közvetett, társadalmi, környezeti és gazdasági) következményeivel kapcsolatosak. Rövidebben: a gazdaságföldrajz az erőforrások térbeli eloszlását meghatározó alapelveket és ezek következményeit kutatja.” *American Association of Geographers*: „A gazdaságföldrajz a gazdasági tevékenység elhelyezkedésével és eloszlásával foglalkozik. Figyelmét az ipari, kiskereskedelmi és nagykereskedelmi üzleti tevékenység elhelyezkedésére, a közlekedésre és szállításra, valamint az ingatlanok változó értékére összpontosítja.”

mindig szerves részét képezték ismeretanyagának, a gazdaságföldrajz viszonylag fiatal tudomány, ami az emberföldrajz részeként a XIX. század második felében bontakozott ki. Önálló tudománnyá válása és fejlődése szorosan kapcsolódik a közgazdaság-tudomány fejlődéséhez, és összefügg a közgazdaság-tudományhoz való viszonyával. A természeti feltételek különbségei, az erőforrásokhoz való viszony és a velük való gazdálkodás, a gazdasági tevékenységek telepítése, a termékek cseréje, a forgalom szervezése és működtetése, a társadalmi tevékenységek megszervezése, a közigazgatás, a gyakorlat oldaláról igényelték az adott tevékenységek térszervezési sajátosságainak és az érintett területek jellemzőinek az ismeretét. A kapitalizmus kibontakozásával, a gyarmatbirodalmak kialakulásával, a tőke és a tevékenységek nagyságrendjének növekedésével ezek jelentősége egyre fokozódott. A jelenségek leírása azonban csak az első lépés a tudományos megismerés felé. Ahhoz, hogy hasznosítani lehessen az ismereteket, össze kell azokat kapcsolni az adott korban és területen jelentkező szükségletekkel, kereslettel és várakozásokkal, normákkal, képességekkel. Ehhez abban az időszakban, amikor a gyakorlat és a tudomány egymást előrevivő kapcsolatában a tudomány szerepe megnövekszik, elengedhetetlenül szükség van a magyarázatokra, a megértésre is. Ez teszi lehetővé a várakozások, a célok és a feladatok megfogalmazását, a jövő alakítását az igényeknek, a szükségleteknek és az adott kor társadalmi-gazdasági racionalitásának megfelelően.

A gazdaságföldrajz és a közgazdaság-tudomány kapcsolatát a nagy találkozások és a nagy elfelejtések jellemzik. Például *Thünen*, *Ricardo*, *Weber*, *Marshall* munkásságát mindkét tudomány művelői tudományuk elméleti megalapozása szempontjából kulcsfontosságúnak tekintik. E klasszikusoknál a területi különbségek, a tényezők területi hatásai elméleti rendszerük szerves részét képezik. A mikroökonómia és a makroökonómia elméleti megalapozásához azonban fontos egyszerűsítést és könnyítést jelentett a tér kiküszöbölése, a területi különbségek figyelmen kívül hagyása. A jobban áttekinthető modellek és gondolkodási keretek felgyorsították a közgazdaság-tudomány és a kapcsolódó tudományterületek fejlődését. Felerősítette a térrel összefüggő jellemzők figyelmen kívül hagyását a nagyságrendek növekedése és ehhez viszonyítva egyes országok, régiók – piacok – kis mérete, illetve a gazdaság mind globálisabbá válása is (jellemző az 50-es és a 70-es években hazánkban elég gyakori nézet, amivel néha még ma is lehet találkozni, miszerint Magyarország olyan kis ország, hogy nincs értelme vele kapcsolatban területi kérdésekkel foglalkozni).

A VILÁG EGY SZOBÁBAN A XIX. SZÁZAD KÖZEPÉN

„Egy Hondurasból származó mahagóni asztal mellett ülök. A szőnyeg, amin az asztal áll, Kidderminsterben készült Angliában, olyan gyapjúból, amelyet egy tengerész hozott River Plate-ből vagy Új-Dél-Walesből. Egy berlini porcelán csészében lévő tea Kínából vagy Assamból érkezett, a kávé Jáváról, a cukor Alsó-Szászországból, Brazíliából vagy Kubából. Puerto Rico-i dohányt szívok a pipámban, melynek szára Magyarországon nőtt, a Thüringiában faragott pipafej anyagát Kis-Ázsiában bányászták, a borostyán szipkarész a Balti-tenger mellől származik, és az ezüst díszítés ezüstje pedig az Érchegeység vagy a Harz-hegység ezüstbányáiból vagy talán Potosiból (Peru) való.” [Andree, 1867]

Az emberföldrajz részeként fejlődő gazdaságföldrajz részben megrekedt a XIX. sz. végére, a XX. sz. elejére jellemző leíró szinten, részben pedig a regionalizálás és

a településrendszerek felé fordulva jelentős elméleti, módszertani és gyakorlati eredményeket sikerült felmutatnia. Ez a folyamat szoros kölcsönhatásban alakult a XX. században sorra megjelenő új tudományterületek és önálló tudományok kibontakozásával, ami a földrajztudományt is érintette (új földrajzok sora jött létre a szociálgeográfiától a választási földrajzon át a nemek földrajzáig, különösen a XX. sz. második felében). A közgazdaság-tudománnyal való kapcsolatokban a gazdaságföldrajz számára a legnagyobb kihívást, egyben a legfontosabb előrelépést az elméleti háttérben a regionális tudomány és a regionális gazdaságtan önállósodása jelentette. A három tudomány éles elhatárolása napjainkban is szakmai viták tárgya. Valamennyire jellemző a tér, a regionalitás középpontba állítása és az interdiszciplináris, transzdiszciplináris jelleg. A regionális tudomány és a regionális gazdaságtan létrejöttében jelentős tényező a tér szerepének felismerése és egyfelől a területi összefüggések visszahozása, beépítése elsősorban a közgazdaság-tudomány rendszerébe, másfelől az a törekvés, hogy a különböző tudományok – kiemelten a közgazdaság-tudomány – eredményeinek felhasználásával új oldalról magyarázzák a térrel és a területiséggel összefüggő jelenségeket.

Walter Isard, a regionális tudomány megalapítója szerint [Isard, 1975]: „*A regionális tudomány, mint tudományterület társadalmi problémákkal foglalkozik, feltáró és elemző vizsgálataiban a problémák súlypontja a régió, vagy olyan térbeli dimenziókkal rendelkező elemzési egység, amelyre értékelő eljárások, módszerek számos kombinációját alkalmazhatjuk.*” [idézi Lengyel–Rechnitzer, 2004]. Egyik szülője a közgazdaság-tudomány, másik a földrajztudomány, de számos más tudomány képviselői is hozzájárultak fejlődéséhez. Ennek eredményeként *a regionális tudomány olyan határtudománynak tekinthető, amely a különféle társadalomtudományok közös metszetéből a térbeliséggel összefüggő jelenségek magyarázatára, és a térbeliséggel összefüggő törvényszerűségek feltárására törekszik.* Módszertanában jelentős szerepet játszanak az elméleti modellek. A tér a regionális tudomány számára nemcsak a megfigyelés és az elemzés tárgya, hanem keresi azokat az összefüggéseket is, amelyeket a tér által teremtett sajátosságok, hatások egész rendszere kivált [Lengyel–Rechnitzer, 2004].

Az egységes tértudomány létezésével kapcsolatban négy karakteres álláspont alakult ki [Nemes Nagy, 1998]:

- az egyik szerint a földrajz, ezen belül az általános földrajz az ilyen jellegű igazi tértudomány, ezért fölösleges valami újat konstruálni;
- a másik szerint a különböző tudományok térrel kapcsolatos eredményeinek a szintézise és integrációja szükségessé teszi egy önálló tudomány, a regionális tudomány létrehozását;
- a harmadik álláspont szerint a térbeli társadalmi kapcsolatokat vizsgáló tudományok együttese alkotja a területi tudományokat, de önálló, egységes területi tudomány nincs;
- a negyedik álláspont szerint lehetséges önálló regionális tudomány mindazon alapvető fogalmak, elméletek, eljárások közös részeként, amelyek az egyes társadalmi tértudományokban felhalmozódtak.

A regionális (területi) gazdaságtan alapjai a közgazdaságtan részeként már a XIX. században megjelentek [Von Thünen 1826, Launhardt 1882, Marshall 1890, Weber 1909]. *A regionális gazdaságtan tárgya „a gazdaság általános törvényszerűségei*

térbeni érvényesülésének, a térben létező gazdaság mozgástörvényeinek a feltárása” [Bartke–Illés, 1997]. Röviden a „mi, hol van, és miért – következésképp mit” kérdésben foglalható össze érdeklődési köre [Hoover–Giarratini, 1985]. Elméleti vizsgálatainak három alapvető témaköre adható meg [Richardson, 1969, idézi Lengyel–Rechnitzer, 2005]:

- a térbeli elhelyezkedés törvényszerűségeinek vizsgálata általában elkülönülten, parciális egyensúlyi modellek alkalmazásával;
- általános térbeli egyensúlyelmélet megadása és elemzése, a térszerkezet vizsgálata;
- a régiók, mint gazdasági egységek elemzése, a gazdasági növekedés és fejlődés, az input-output kapcsolatok vizsgálata.

Napjaink gazdaságföldrajzában különösen megerősödtek az elméleti háttér kidolgozására irányuló törekvések, ami szükségszerűen együtt jár a kapcsolódó tudományterületek eredményeinek beépítésére való törekvéssel. Ennek részeként igen széles skálát találunk a gazdaságföldrajz vizsgálódási körében. Az alapok újragondolásának részeként egyaránt megjelennek például:

- a mikroökonómiai, makroökonómiai és szociológiai közelítésmódok,
- a neoklasszikus közgazdaságtan alapjain álló (a gazdasági döntéshozó egyén számára adott területen elérhető információk meghatározó szerepét középontba állító) viselkedésföldrajzi eredmények,
- a regionális tudomány, valamint a regionális gazdaságtan filozófiai alapállások szerint is eltérő nézeteire épülő közelítésmódjai,
- a hely, a régiók jelentőségének a globális folyamatokkal párhuzamos újrafelfedezése,
- a területfejlesztés és a településfejlesztés politikai kérdésekkel átitatott gyakorlati problémái.

Ez a sokféleség egyrészt a földrajzi tér sokféleségéből adódik, másrészt a földrajzi szintézis iránti igényből. Ez utóbbiból adódóan *fontos megkülönböztető jellemzője a gazdasági földrajznak, hogy a gazdasággal összefüggő folyamatok földrajzi szintézisének részeként tekintettel van a földrajzi környezet valamennyi (társadalmi és természeti) elemére*. Ez nem jelent földrajzi determinizmust, azaz a természeti feltételek kizárólagos meghatározó szerepének feltételezését, de a befolyásoló tényezők között történő számbavételt mindenképp. Ugyanígy elveti a földrajzi indeterminizmust, ami a társadalmi, gazdasági tényezők földrajzi tényezőktől független érvényesülését állítja, miközben elismeri ilyen jellegű hatóerők működését is.

Az új gazdaságföldrajzi szintézis, amelyben egyaránt helyet kapnak a gazdaság szempontjából a természeti, a művi, műszaki és a társadalmi tényezők, a XX. század végén és a XXI. század elején kezd megvalósulni. Kibontakozása (és megnevezése is) szorosan összefügg az úgynevezett „új gazdaság” kialakulásával, amelynek meghatározó folyamatai az információs és kommunikációs rendszerek terjedése, a mikroelektronikai forradalom, a decentralizált és autonóm hálózatok. A természeti, gazdasági és társadalmi folyamatok globális, az egész világot átfogó, világszinten egységes rendszerként való megjelenése, ezek felismerése együtt jár a helyi, térségi, települési sajátosságok, a tér szerepének új formában való megerősödésével. Ennek jele az országok, nemzetállamok gazdasági szerepének átalakulása, a települések, régiók, nemzetközi együttműködési rendszerek felértékelődése. Az új szintézis első

lépésének a szakirodalom *Paul Krugman* 1991-ben (magyarul 2003-ban) megjelent *Földrajz és kereskedelem* című művét tekinti. Ekkor születik meg az „új gazdaságföldrajz” fogalom, ami azóta is viták kereszttüzében áll. Újabban az ebben a szelvényben készült munkákat *földrajzi gazdaságtannak* nevezik [Brakman–Garretsen–Marrewijk, 2005].

Az „új gazdaságföldrajz” ismert gazdaságföldrajzi jelenségek, folyamatok újszerű, mikro- és makroökonómiai alapokra épülő magyarázatára törekszik jelentős kezdeti sikerekkel és nagy perspektívával. A körülötte zajló – termékenyítően ható – viták keretében különböző irányokból érik kritikák. A gazdaságföldrajz szempontjából kétségtelen, hogy ismert jelenségeket és folyamatokat ír le és elemez (többen ezt fogalmazzák meg fő kritikaként), de a magyarázat és a közelítésmód továbblépés az eddigiekhez képest, a közgazdaság-tudomány és a gazdaságföldrajz magasabb szinten történő találkozását jelzi.

A gazdaságföldrajzi vizsgálatok középpontjában tehát a gazdasági eseményekkel, folyamatokkal és jellemzőkkel kapcsolatos területi kölcsönhatások állnak. Ez jelenti egyrészt az elhelyezkedés és a helyek területi szerkezetének, a szerkezetváltozásoknak a tanulmányozását, másrészt a helyekről kiinduló és oda befutó áramlások és azok hatásainak, területi jellemzőinek vizsgálatát, harmadrészt a területi szintézis földrajzi területegységek szerinti megvalósítását, amelyben a természeti, a műszaki, a gazdasági és a társadalmi kölcsönhatások együttese jelenik meg.

2. A TÁVOLSÁG HALÁLA

*Nihil novi sub sole
(semmi új nincs a Nap alatt)*

A *cloud computing* kifejezés egy metafora és absztrakció, amely az internet teljes hálózati komplexitását jelenti. Ilyen értelemben a „felhő” egy hatalmas erőforrás, amelynek lényege sok millió, egymással összeköttetésben álló szerver. A „felhő” földrajzi helyéről beszélni irreleváns, mivel bárki, bárhonnán, bármikor és azonnal hozzáfér a felhő erőforrásaihoz (adatokhoz, információkhoz, applikációkhoz), abban a pillanatban, ahogy csatlakozott az internethez. Ilyen értelemben természetesen a távolság elveszíti jelentőségét, amíg az áruk forgalma helyett adatok és átutalások forgalmáról van szó. A gazdasági folyamatok nagy része, a valuták, a tőzsdei értékpapírok kereskedelme jelentős részben a felhőben zajlik. Nem kell a távolsággal, a földrajzi hellyel kalkulálnunk.

A felhő erejét – mint minden gazdasági aktivitását – az infrastruktúra és a felhőben lejátszódó folyamatokat sok tekintetben meghatározó fizikai, technikai és humán, társadalmi folyamatok hordozzák, amelyek viszont elválaszthatatlanok földrajzi környezetüktől, alapjaiktól. Ha az infrastruktúra kapcsán jelenleg pl. csak a *Google*-t tekintjük, az egymilliónál több szerverét egy jó néhány tíz- és százezres nagyságrendű adatközpont tömöríti össze. Az USA-ban egyébként legalább 8 ezer adatközpont működik. Az adatközpontoknak, raktárméretű épületekre van szükségük, s ezek már a fizikai térben léteznek konkrét objektumok formájában. Biztosí-

tani kell az internetes kapcsolatot kábelek és sugárzás formájában, aminek megint vannak földrajzi, térbeli kritériumai; nem mindegy, hol futnak a vezetékek, mondjuk a tenger fenekén, a hegységeken át, s hogy hol vannak a vételt, a lefedést biztosító adóállomások: a hegyek tetején vagy a világűrben. Biztosítani kell az adatcentrumok energiaellátását és hűtését.⁶ Valahonnan irányítani kell a távközlési műholdak működését. Nem mindegy, hogy az adatcentrumok melyik ország, állam területén vannak, az ottani törvények, jogi eszközök milyen mértékben avatkozhatnak bele működésükbe, közvetve, vagy közvetlenül. Megoldható-e a személyzet utaztatása, ellátása, védhető-e az adatcentrum terrortámadás, ipari kémkedés, környezeti katasztrófák (pl. lavina, tornádó, árvíz, földrengés) ellen? Ezek már mind olyan kérdések, amelyek megválaszolása nélkülözhetetlenné teszik a földrajzi (természeti, társadalmi, gazdasági és politikai földrajzi) ismeretek rendelkezésre állását a telephely kiválasztásánál!

Tehát a felhő használatában a földrajzi hely – amennyiben beleesik pl. egy műhold által lefedett sugárzási övezetbe – valóban mindegy, hogy hol van, s ilyen értelemben a távolság nem akadály bizonyos gazdasági folyamatok szempontjából. A felhő működtetése azonban már elképzelhetetlen a térbeli adottságok pontos ismerete nélkül, s a folyamatok saját terével összefüggő távolságnak ebben már van szerepe. A *Google Navy* megoldás, amelyben az adatcentrumok az óceánok nemzetközi vizein lebegnek, függetlenül a konkrét földrajzi helytől – a költségek miatt egyelőre még kuriózumnak számít⁷.

3. FÖLDRAJZ ÉS KÖZGAZDASÁGTAN

*Amikor változnak a tények, változik a véleményem.
(John M. Keynes⁸)*

„Az elmúlt néhány évben drámaian megnőtt a gazdaságföldrajzi kutatások iránti igény, nevezetesen annak kutatása, hogy hol megy végbe a gazdasági tevékenység,

⁶ A földrajzi helyhez kötött infrastruktúra alapvető fontosságát reprezentálja a következő humoros beszélgetés: Wikipédia: „én mindent tudok.” Google: „nekem mindenem van.” Facebook: „én mindenkit ismerek.” Internet: „nélkülem ti nem értek semmit.” Áramszolgáltató: „valóban?”

⁷ A földrajzi ismeretek hiányára utal a tetszetős elképzelés. Ha a Google mérnökei tanultak volna településföldrajzot, ismerhetnék a település definíciójának egyik elemét, miszerint „település önmagában nem, csak rendszerben létezhet.” Az óceánon lebegő adatcentrumon a személyzet nemcsak dolgozik, hanem lakik és szolgáltatásokat is használ, vagyis az óceáni, a földrajzi környezettől, az országoktól izolált adatcentrum nem más, mint egy település. Amely csak rendszerben létezik. S miként egy sarkvidéki kutatóállomás, vagy egy úrállomás, vagy egy jövőbeni holdi, vagy marsi kolónia, egy ilyen sem tud fennmaradni teljesen önálló módon, csak akkor, ha valahol – ahonnan irányítják, ahonnan ellátják – egy településrendszer tagja. S a településrendszereket ezerszer is meghatározza földrajzi környezetük (topográfia, vízrajz, éghajlat, szolgáltatások, gazdaság, munkaerő stb.). A településrendszer által egy-egy idegen, vagy az emberi létfeltételeknek nem teljes mértékben megfelelő környezetbe „delegált” település, kutatóállomás is csak addig működőképes az óceánon, a sarkvidéken, a világűrben, vagy a Holdon, amíg az őt kiküldő településrendszer működik és prosperál. Alfa Holdbázis csak a mesében létezik. Kivéve persze, ha a delegált település lakóinak sikerül egy önfenntartó rendszert létrehozni, mint az Újvilág meghódítása, vagy Ausztrália benépesítése során történt – de még ott is csak fokozatosan.

⁸ Idézet forrása: *Bernice Cohen* [1999]: Treasury of Investment Wisdom

és miért ott? Részben aktuálpolitikai okai is voltak ennek az érdeklődésnek; az európai piacok egységesítési tervének megértése, és annak előrejelzése, hogy egy ilyenféle integráció hogyan működne az Európán belüli nemzetközi gazdaság és az Egyesült Államokon belüli interregionális gazdaság vonatkozásában? Ettől eltekintve a gazdaságföldrajz mindig is fontos volt; s ha a közgazdászok szemében észrevehetően háttérbe szorult az utóbbi időben, az nem azért van, mert a közgazdászokat nem érdekelné; hanem mert követhetetlennek tartották a gazdaságföldrajzi kvantitatív elemzéseket. A közgazdászok gazdaságföldrajz iránti új érdeklődése annak tudható be, hogy az új eszközök – nevezetesen az ipari szervezetek, a nemzetközi kereskedelem és a gazdasági növekedés új típusú térbeli modellezése⁹ – megszüntették a gátakat és szakmai előítéleteket, amelyek a gazdaságföldrajzi módszerek és alkalmazások útjában álltak.” [Fujita–Krugman–Venables, 2013].

Valójában – mint az előbbiekből is kitűnik – nem általában a geográfia, mint a tér tudományának a létét kell igazolni, hanem a geográfia helyét kell meghatározni a közgazdasági képzésben. *Kocsis Károly* geográfus, az MTA tagja szerint a tér tudományának, a térbeli látásmódnak és a közgazdaságtannak a házassága fontos szempont. Felhívja a figyelmet a neves külföldi közgazdasági egyetemekre, ahol nem hogy oktatják a földrajzot, hanem önálló földrajzi intézetek működnek, mint pl. a BCE bécsi testvéregyetemén (Wirtschaftsuniversität Wien), ahol Gazdaságföldrajzi és Geoinformatikai Intézet (nem is csak egy tanszék) működik. A Corvinusnak követnie kellene a bécsi példát, mint hajdani jogelődei tették korábban. Az osztrák közgazdászok nem leépítik a földrajzot, hanem intézetté fejlesztik. Sorolhatnánk a német, francia, angol példákat, de ragadjuk ki az London School of Economicsot, ahol két földrajzi programot is meghirdettek a 2014/15-ös tanévben (lásd: Függelék 3–5.) és a holland Groningeni Egyetem földrajz szakját (Függelék 6.).

4. A FÖLDRAJZ ÉS A LONDON SCHOOL OF ECONOMICS

*A közgazdaságtan rendkívül fontos, ahhoz hogy legyen a közgazdászoknak munkája.
(John K. Galbraith¹⁰)*

Az intézményben a földrajz a gazdasági, társadalmi és környezeti folyamatokra, problémákra koncentrálnak helyi és területi dimenzióban. Ahogy az ember folyamatosan törekszik a jólét és a környezetminőség javítására, életbevágóan fontos, hogy átfogó képpel rendelkezzen azokról a társadalmi, geopolitikai és gazdasági erőkről, amelyek a fejlődést és a társadalmi változásokat alakítják a globális gazdaság egymással összefüggő és egymástól függő tényezőinek rendszerében.

Az LSE Földrajz- és Környezettudományi Tanszéke különféle országokból és különféle földrajzi szakterületekről érkezett szakértőkkel működik. Fő célkitűzése, hogy a földrajz társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti aspektusainak kutatá-

⁹ Földrajzi információs rendszerek (GIS) alkalmazása a gazdasági modellezésben.
¹⁰ Idézet forrása: Krefetz, G.–Gittelman, P. [1982]: The Book of Incomes

sa mellett oktassa azokat a közgazdászoknak, külön-külön a globális régiókra, úgy mint Európára, Latin Amerikára, Afrikára, Közép-Keletre, Dél-Ázsiára, Délkelet-Ázsiára is tekintettel.

A földrajzos közgazdász végzettséget adó program kurzusai segítenek megérteni a gazdasági-társadalmi fejlődés és az életszínvonal egyenetlen eloszlásának okait és a hallgatók elsajátítják a földrajzi információs rendszerek alkalmazásának, a térbeli adatelemzésnek a tudnivalóit, ami nagyon sok szakmához hasznos, vagy egyenesen nélkülözhetetlen készség.

Az LSE *Földrajz* BA szakját olyan hallgatóknak ajánlják, akik elsősorban a népességföldrajz, társadalomföldrajz, demográfia iránt érdeklődnek. A szak olyan geográfusokat képez, akik közgazdász ismeretekkel bíró geográfusok és otthonosan mozognak a társadalomföldrajz, gazdaságföldrajz és környezettan területén is, mind a fejlődő, mind a fejlett országok tekintetében.

A *Közgazdász-geográfus* BSc diplomához szükséges tananyag elsősorban a gazdaságföldrajzra és a regionális gazdaságtanra koncentrál. Ez a program fele-fele részben operál földrajzos és közgazdaságtani kurzusokkal. Célja, hogy az elsajátítandó gazdaságelemzés mögött megfelelő gazdasági tudás is álljon.

A fenti kettőn kívül még két program koncentrál a térbeliségre, mégpedig a környezettan diszciplína keretében a *Környezet és fejlődés* BSc szak, valamint a *Környezetpolitika és környezetgazdaságtan*. Mindezen szakok jellemzője, hogy a környezet és a – főleg társadalmi-gazdasági – földrajzi ismeretek mellett közgazdasági képzést is nyújtanak.

5. A GAZDASÁGFÖLDRAJZ JÖVŐJE A KÖZGAZDASÁGTAN MELLETT

*A gazdaság annyira függ a közgazdászoktól,
mint az időjárás a meteorológusoktól
(Jean-Paul Kauffmann)*

Mezősi Gábor geográfus, az MTA doktora szerint a közgazdasági vizsgálatok alapja is a tér. A vizsgálatokhoz adat kell, és annak integrált feldolgozása. Az adatnyerésnél a térinformatikával olyan információkhoz jutunk hozzá, amik benne vannak az adatokban, de GIS¹¹ nélkül nem tudjuk azokat megláttatni. A közgazdász szakma sok statisztikai módszert ismer, de ezek között igen kevés az integrált, különösen kevés az, olyan, ahol a térbeli statisztikai vizsgálat közgazdasági modellel is összeházasítható; ami viszont a GIS alkalmazás esetében nem bonyolult. Az eredményeket térben kell elhelyezni, megjeleníteni, így növelve az érthetőséget, értékelhetőséget – különösen a politika, szakpolitika, területi tervezés, és a pénzügyi irányítás (MNB) számára.

Michalkó Gábor geográfus, az MTA doktora szerint ahhoz, hogy a földrajznak a presztízse emelkedjék a gazdaság- és közgazdaság-tudományi képzetekben, fontos lenne beláttatni, hogy a tér, az nem csupán a társadalmi-gazdasági jelenségek és

¹¹ Geographical Information System = földrajzi információs rendszer

folyamatok vonatkoztatási rendszere, egyfajta kerete, amelyben zajlik a gazdasági élet, és amelyben jól ábrázolhatók a területi eltérések, hanem a tér vagy éppen a „tér nélküliség” maga a mozgatórugó. A mozgás, a mobilitás (amelyhez kötődik a logisztika, a turizmus, a migráció stb.) teljes mértékben térreleváns jelenség, ami azt jelenti, hogy észlelése, megértése, vizsgálata, a vele kapcsolatos tervezési, döntéshozatali folyamat lehetetlen a tér ismerete nélkül. A közlekedésben és a szállításban a tér csatorna, a turizmusban desztináció, a migrációban az ígéret földje stb. A társadalom- és gazdaságföldrajzosok nem csak ábrázolják a teret, hanem látják is. Olysfajta komplex, holisztikus szemléletmóddal rendelkeznek, amellyel senki más; olyasmit is észlelnek, ami a laikusok számára láthatatlan; az atmoszférát, a miliót, a hely szellemét (*genius loci*), amely vonzó, vagy éppen taszító tényezőként értelmezhető. Képesek a társadalmi-gazdasági folyamatok dinamikáját megragadni, láttatni, perspektívában gondolkodni és mindezt a hallgatók – vagy a politikusok – számára átadni. Michalkó Gábor a téma kapcsán így fogalmaz: „Én gyakran hallom a hallgatóimtól, hogy tök jó ez és ez a földrajzos tárgy, mert olyasmiről beszélünk, amit eddig is ismertek, de az a látásmód, perspektíva, amelyből megmutattam nekik a dolgokat, az a titok, amelybe beavattam őket, az megváltoztatta a szemléletmódjukat. És ez a lényeg.”

A Gazdaságföldrajz Tanszék és a Jövő kutatás Tanszék 2012. évi összevonasával keletkezett új egyetemi szervezeti egység egy olyan szinergiának nyit utat a Budapesti Corvinus Egyetemen, amiben a GIS-szel modernizált gazdaságföldrajzi elemzések és a jövő kutatás előrejelzési módszerei egy új, *gyakorlatorientált kutatási potenciált jelentenek*.¹² Az ilyen jellegű kutatások bemutatják a globális és regionális centrumokban lezajló egyes gazdasági folyamatok területi aspektusait, emellett kitekintenek a jövőbeni területi és települési fejlődés és fejlesztés lehetőségeire. A jövő kutatási módszereket és eljárásokat a térségi, települési jövő feltárására és formálására alkalmazzák. A terület- és településfejlesztési döntések előkészítésének földrajzi, gazdaságföldrajzi, jövő kutatási megalapozása új szakterületet jelent, amelyet röviden *jövő földrajznak* lehet aposztrofálni. A jövő földrajz képes tudományosan megalapozott és térképes háttérinformációt nyújtani a gazdaságfejlesztési stratégiákhoz, a területi gazdaságirányítás formálásához és a tervezés koordinációjához.

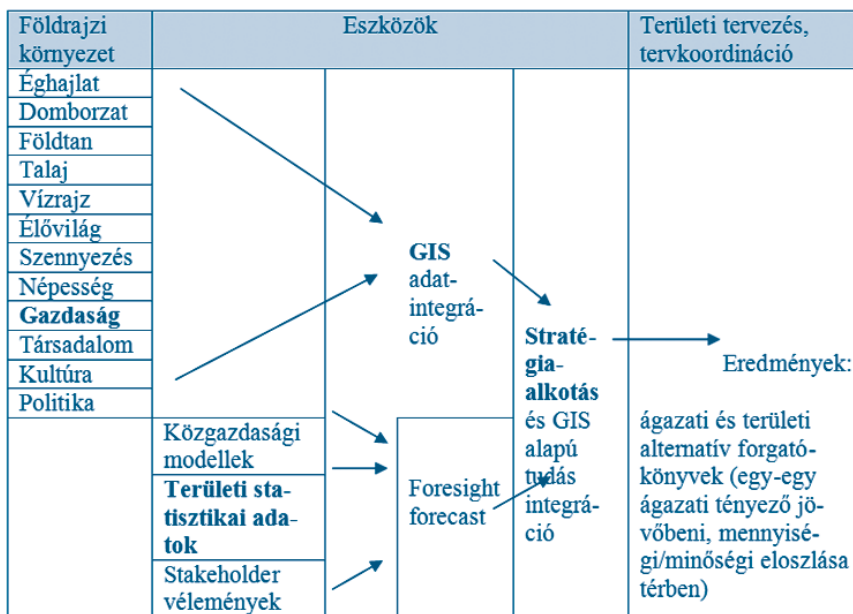
A múltat, a jelent és a jövőt összekapcsoló, stratégiai megközelítésben készülő szaktudományi munkák építenek a statisztikai adatokkal is alátámasztott fejlődési trendekre, rámutatnak a gazdaság tágabb környezetében és a gazdasági térségekben formálódó olyan változásokra, amelyek trendtörést idézhetnek elő, az új innovációs központok formálódására, a már látható bizonytalansági és kritikus fejlődési/fejlesztési pontokra és szempontokra.

A jövő földrajz a gazdaságföldrajzi stratégiai megközelítésű szaktudományi vizsgálatok mellett tehát a megújuló jövő kutatási eszköztárat és szemléletmódot ötvözi.

---

12 Ennek az új szakterületnek az első körvonalazását egy tanulmánykötet fémjelzi: *Jövő földrajz* (A hazai gazdasági fejlődés területi és települési aspektusai a jelenben, és a jövőben) címmel. Szerkesztők: Jeney László, Hideg Éva és Tózsá István. Kiadó: BCE Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék és a Belügyminisztérium Önkormányzati államtitkársága. Terjedelem: 263 oldal. Megjelent: 2014. január.

A gazdasági fejlődés régiós és lokális előrejelzésére vonatkozó kutatások azzal járulhatnak hozzá a stratégiai gondolkodás fejlesztéséhez, hogy megmutatják azt, hogy a térségi – lokális jövő formálásába miként lehet bekapcsolni az érintettek, az ún. *stakeholderek* jövőformáló gondolkodását. A stakeholderekkel együtt kidolgozható alternatív forgatókönyvek, a stakeholderek közötti kommunikáció által gerjesztett tanulási folyamat, valamint az előrelátási (foresight) hálózat kiépítése megkönnyíti azt, hogy az érintettek értő, kreatív és folyamatos jövőre irányuló gondolkodása a hosszabb távú fejlesztési stratégiák megvalósításában is hasznosulhasson és összekapcsolható legyen a szaktudományos és a szakértői előrelátások és előrejelzések jövőformáló elképzeléseivel. Az előrettekintés ezen új eszköztárának kidolgozásában a Corvinuson dolgozó jövőkutatók is aktívan részt vettek. A COST A22 európai előrettekintési kutatási projekt¹³ 2003–2007 között folyt, a hazai részvételt Hideg Éva szervezte, aki tagja volt *Management Committeenek* is.

1. ábra A „jövőföldrajz” faktora

Az alternatív forgatókönyvek a jövőkutatás szerint nem részei a tervezésnek, mert azok a lehetséges jövőket bontják ki. A forgatókönyvek készítése a jövőkutatás és a stratégiaalkotás eszköztárába tartozik. A tervezés során már a kiválasztott, kívánatosnak tartott jövő megvalósításának mikéntjét, eszközeit, intézkedéseit, és annak várható eredményeit, valamint azok egymáshoz illeszkedő koordinációját dolgozzák ki.

13 COST A22 – Foresight Methodologies. Exploring new ways to explore the future. Elérhető: http://www.cost.eu/domains_actions/isch/Actions/A22#top

6. JÖVŐFÖLDRAJZ

*A jövő birodalmi az elme birodalmi lesznek.
(Winston Churchill)*

Ez lehet az az új szakterület, amely a területi tervezést új alapokra helyezheti; amennyiben nem a statisztika által feldolgozott – legtöbbször egy-két éves – gazdasági és társadalmi adatokra alapozza az elemzést és a fejlesztéshez szükséges térbeli információk meghatározását, hanem a jövőre vonatkoztatható előrejelzéseket köti várható térbeli eloszlásokhoz. Definiálva: *a gazdasági fejlődés lehetséges területi és települési aspektusait ábrázolja a jövőben.*

Hideg Éva jövőkutató, az MTA doktora szerint a felvilágosodás óta a XX. század elejéig-közepéig az európai filozófiai gondolkodás fő irányzata szerint az idő legyőzte a teret [Kiss, 2005] és a teret maga alá rendelő idő időnyílban megjelenő sajátossága szerint a fejlődés vagy a haladás az időnyíl mentén szerveződő irreverzibilis folyamat. A térnek és az időnek ez a felfogása segítette a jövőkutatás kialakulását. Azonban a jövőkutatás nem állt meg a térnek és az időnek egymástól elszakadt felfogása mellett. A XX. század végi jövőkutatás már társadalmi téridőben gondolkodik [Hideg, 2005], ami röviden azt jelenti, hogy minden jelenségnek és változásának egyaránt van tér- és idődimenziója, az idő „téresül” és a tér „idősül”, valamint a két folyamat folytonosan áthatja egymást. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi fejlődés centrumai és perifériái jól meghatározható terekben öltenek testet, és az egyes terek új fejlődési sajátosságokat generálva a társadalmi fejlődés új centrumainak formálódását hordozzák. Például a nyugat-európai és az észak-amerikai országok a globális fejlődés centrumait alakították ki a XX. században. A XXI. század elején viszont a BRIC országok tesznek kísérletet arra, hogy új fejlődési centrumokat formáljanak a világgazdaságban.

A térnek az ismételten tapasztalható felértékelődését elősegítették a természeti környezettel és az erőforrásokkal kapcsolatos problémák és azok megoldhatóságának keresése, valamint az infokommunikációs technológia által generált cyber-, illetve az arra épülő virtuális tér megjelenése. Ezek jövőkutatási lecsapódása több vonatkozásban is tetten érhető. Egyrészt a valós és a virtuális terek interakciója válik folytonossá és egymást alakítóvá, másrészt a virtuális terek a folyamatos jövőformálás jelen idejű terévé is válnak [Hideg, 2005]. Például a regionális előretekintés (a regionális foresight) kialakulásával és az EU-ban egyre inkább folyamatos gyakorlatá válásával a téridős fejlődés térdimenziója a térségi aktorok, stakeholderok kommunikációs hálózatában és cselekvési terében formálódik. A jövőről folyó diskurzusok különböző tereket átfogó, illetve azokon átívelő szerveződése egyre inkább a virtuális térbe helyeződik át. Például tartós kutatási és jövődiskurzust megtestesítő virtuális képződménnyé vált már a jelenlegi jövőkutatásban a globális szinten szerveződő *Millenium Project* (www.millennium-project.org), vagy Finnországban a *National Foresight Network* (www.sitra.fi/en/Innovation/foresight), amely 2006 óta működik. Hazai viszonylatban a közép-magyarországi régió kkv-inak jövőjével 2010 óta foglalkozó, a BCE Jövőkutatás Tanszéke által készített kutatási honlapot (<http://futuresme.uni-corvinus.hu>) lehet megemlíteni, amely oktatási célokat is szolgál. Mindebből az látszik, hogy a jövőkutatás a folyamatok és történések tér- és

idődimenzióit nem egymástól elszakítva kezeli, így a gazdasági folyamatok térbelisége és annak dinamikájának feltárása a jövőkutatás számára is fontos tudásterületet képvisel.

FÜGGELÉK

1. Teleki Pál

A jogász végzettségű gróf Teleki Pál (1879–1941) a leghíresebb magyar földrajzos, Lóczy Lajos tanítványa és a nem kevésbé ismert földrajztudós, Cholnoky Jenő pályatársa volt a Királyi Magyar Tudományegyetemen (ami 1921–1950: Pázmány Péter Tudományegyetem néven működött). Első miniszterelnöksége alatt hozták létre a tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kart, ahol 1921-től a Gazdaságföldrajz Tanszék vezetője volt. A tanszék 1934-ben, a Közgazdaságtudományi Karral együtt került az akkor létrejövő József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre, ahol Teleki Pál 1937–38-ban a rektori tisztelet is betöltötte. 1909–1913 között a Földrajzi Intézet igazgatója, 1910–1923 között a Földrajzi Társaság főtítkára, 1913-tól az MTA tagja, főcserkész, s nem mellékesen két alkalommal (1920, 1940) miniszterelnök. Nevéhez fűződik a világ első nemzetiségi térképének elkészítése 1918-ban („Vörös térkép”). Teleki tette elsőként elismertté és nélkülözhetetlenné a földrajzi, térbeli ismereteket a magyarországi közgazdasági egyetemi képzésben.

2. A Gazdaságföldrajz Tanszék történetének 94 éves „mérőkövei” a BCE jogelődjeinél a magyar közgazdász képzésben

ÉV	AZ EGYETEM NEVE	KAR	TANSZÉK-VEZETŐ	ÉV	
1920	Királyi Magyar Tudományegyetem	Közgazdaságtudományi Kar alapítása	Teleki Pál	1920	
1934	József Nádor Műszaki és	Közgazdaságtudományi Kar	(a kar és a tanszék alapítója)	1934	
1941	Gazdaságtudományi			1941	
1941	Egyetem		Rónai András	1941	
1949	Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem			1949	
1949		Kereskedelmi Kar	Markos György	1949	
1953				1953	
1954	Marx Károly			Radó Sándor	1954
1966	Közgazdaságtudományi				1966
1967	Egyetem			1967	
1988		Általános Közgazdaságtudományi Kar	Bernát Tivadar	1988	
1989				1989	
1990		Társadalomtudományi Kar	Kulcsár Dezső	1990	
1995	Budapesti				1995
1996	Közgazdaságtudományi			Bora Gyula	1996
1997	Egyetem			Szegi Tóth Ferenc	1997
1998					1998
2000	Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási			Korompai Attila	2000
2004	Egyetem		2004		
2004		Gazdálkodástudományi Kar		2004	
2010	Budapesti Corvinus Egyetem			Tóza István	2010
2014					2014

3. A London School of Economics szakjai (2014/15)

Antropológia	Menedzsment	Környezet-tudományi	Nemzetközi kapcsolatok
Alkalmazott statisztikai és aktuárius	Gazdaság-történet	Közgazdász	Nemzetközi történelem
Filozófia, logika és tudományos módszertan	Jogász	Állam-tudományi	Társadalom-politikai
Földrajz	Könyvelés és számvitel	Matematikai közgazdaságtan	Társadalom-tudományi

4. A London School of Economics BSc Geography with Economics tanrendje (2014/15)

1. év	2. év	3. év
Közgazdaságtan Kvantitatív módszerek (matematika és statisztika) Környezet, gazdaság, társadalom Térbeli és társadalmi elemzések vagy: Kortárs Európa vagy: Környezetváltozás: múlt jelen és jövő vagy: Fenntartható fejlődés	Mikroökonómia Regionális és térbeli gazdaságelemzés I. Társadalomtudományi oknyomozás	Makroökonómia Regionális és térbeli gazdaságelemzés II.

5. A London School of Economics BA Geography tanrendje (2014/15)

1. év	2. év	3. év
Környezet, gazdaság, társadalom Térbeli és társadalmi elemzések módszerei Kortárs Európa vagy: Környezetváltozás: múlt jelen és jövő vagy: Fenntartható fejlődés	Kutatásmódszertan (térbeli, társadalmi és környezeti) Társadalomtudományi oknyomozás	Önálló kutatómunka

6. A Groningeni Egyetem Társadalomföldrajz BA szak tanrendje (2014/15)

1. év	2. év	3. év
Kulturális földrajz Gazdaságföldrajz I. Népességdinamika Urbanizációs kihívások A föld természeti földrajza Statisztika I. Kartográfia Kína Hollandia Közgazdaságtan	Migráció Gazdaságföldrajz II. GIS (földrajzi információs rendszer) Ember és tér Területfejlesztés Turizmus Statisztika II.	Európa földrajza A társadalomtudomány filozófiája Önálló kutatás

IRODALOM

- Andree, K. (1877) *Geographie des Welthandels mit geschichtlichen Erläuterungen*, Maier, Stuttgart, 716 p. Idézi: Barnes, T. J. - Sheppard, E. (2002) Introduction: The Art of Economic Geography, In: *A Companion to Economic Geography*, Blackwell, Oxford, p.3.
- Barnes, T.J.-Sheppard, E. (2002): *A Companion to Economic Geography*, Blackwell, Oxford
- Bartke I.-Illés I. (1997) *Telephelyelméletek*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 138 p.
- Benedek J. (2000) *A társadalom térbelisége és térszervezése*, RISOPRINT, Kolozsvár, 152 p.
- Brakman, S.-Garretsen, H.-Marrewijk, Ch. Van (2005) *An Introduction to Geographical Economics*, Cambridge University Press, Cambridge, 367 p.
- Castells, M. (2005) *A hálózati társadalom kialakulása*, Gondolat-Infonia, Budapest, 662 p.
- Enyedi Gy. (1983) *Földrajz és társadalom*, Magvető Kiadó, Budapest, 493 p.
- Fujita, M.-Krugman, P.-Venables, A. (2013) *The Spatial Economy: The Rediscovery of Geography*, MIT Press, Cambridge US, 367 p.
- Hideg É. (2005) Téridő a jövő kutatás új irányzataiban. In: *Társadalmi tér, idő, tér-idő a jövő kutatásban* (szerk.) BCE Jövő kutatás Tanszék, Budapest, pp. 28-54.
- Hideg É. (2005) *Társadalmi tér, idő, tér-idő a jövő kutatásban* (szerk.) BCE Jövő kutatás Tanszék, Budapest, 121 p.
- Hoover, E. M.-Giarratini, F. (1984) *An Introduction to Regional Economics*, Alfred A. Knopf, New York, 444 p.
- Isard, W. (1975) *Introduction to Regional Science*, Prentice-Hall; Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 506 p.
- Johnston, R. J.-Gregory, D.-Smith, D.M. (eds.) (1994) *The Dictionary of Human Geography*, Third edition, Blackwell, Oxford, 724 p.
- Kiss E. (2005) A történeti-társadalmi tér és idő a jövő kutatás perspektívájából. In: *Társadalmi tér, idő, tér-idő a jövő kutatásban* (szerk. Hideg Éva). BCE Jövő kutatás Tanszék, Budapest, pp 7-27
- Kovács Cs. (1971) Társadalmi-területi munkamegosztás. Tér és gazdaság. In: Sárfalvi B. (szerk.): *Válogatott tanulmányok a gazdasági földrajzból*. Tankönyvkiadó, Budapest, pp 205-242
- Krugman, P. (2003) *Földrajz és kereskedelem*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 162 p.
- Krumme, G. (2004) *Towards a Working Definition of Economic Geography* <http://faculty.washington.edu/krumme/207/concepts/ebg.html>, Letöltve: 2004.11.26.
- Lengyel I.-Rechnitzer J. (2004) *Regionális gazdaságtan*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 391 p.
- Launhardt, W. (1882) Die Bestimmung des zweckmässigsten Standortes einer gewerblichen Anlage, *Zeitschrift des Verlins deutscher Ingenieure* Vol. 26 (3) pp. 105-116.
- Marshall, A. (1890) *Principles of Economics*, MacMillan and Co., New York, 754 p. <https://archive.org/details/principlescono00marsgoog>

- Nemes Nagy J. (1998): *A tér a társadalomkutatásban*, Hirschler Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 206 p.
- Probáld F. (2007): Társadalomföldrajz és regionális tudomány, *Tér és Társadalom* XXI. évf. 1. sz. pp 21–33
- Radó S. (szerk.) (1969): *A világgazdaság földrajza* Gondolat, Budapest, 889 p.
- Richardson, H. W. (1969) *Regional Economics: Location Theory, Urban Structure, and Regional Change*, Praeger, New York, 457 p
- Sárfalvi B. (szerk.) (1971): *Válogatott tanulmányok a gazdasági földrajzból* Tankönyvkiadó, Budapest, 415 p.
- Stutz, F. P.–de Souza, A. R. (1998): *The World Economy: Resources, Location, Trade, and Development* (3rd ed.), Prentice Hall, 596 p.
- Sztrabón (1977) *Geographia*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 998 p.
- Teleki P. (1996) *A földrajzi gondolat története*, Kossuth Kiadó, Budapest, pp 35–37.
- Weber, A. (1922) *Ueber den Standort der Industrien*, (3. Ausgabe) J.C.B. Mohr, Tübingen, 246 p. (első kiadás 1909) <https://archive.org/stream/ueberdenstandort00webeuoft#page/n3/mode/2up>
- Von Thünen, H. (1826) *Der isolirte Staat in Beziehung auf Landwirthschaft und National-Ökonomie*, Hamburg, 422 p.

A KÖZ-GAZDASÁG CIKKEINEK LETÖLTÉSE III.

Letöltések
száma

Kovács Éva (2014) Kormányzati koordináció Magyarországon. Esettanulmány az egyablakos ügyfélszolgálati reformról (Governmental coordination in Hungary: Case study on the one-stop government service reform). <i>Köz-gazdaság</i> , 9 (2). pp. 195–213.	300
Miklós-Somogyi Patrícia and Balogh László (2010) A költségvetés és az infláció európai összehasonlító elemzése, 1999–2007. <i>Köz-gazdaság</i> , 5 (1). pp. 85–100.	296
Palánkai Tibor (2010) Az integráció mérésének lehetőségei (Measuring the level of integration). <i>Köz-gazdaság</i> , 5 (4). pp. 47–72.	288
Kis-Benedek József (2012) Várható világpolitikai tendenciák 2012-ben = Global political trends 2012. <i>Köz-gazdaság</i> , 7 (2). pp. 5–20.	282
Szentes Tamás (2009) Válság és válságviták. <i>Köz-gazdaság</i> , 4 (3). pp. 45–68.	280
Regős Gábor (2012) Kockázatok a mezőgazdaságban (Risks in agriculture). <i>Köz-gazdaság</i> , 7 (3). pp. 191–208.	273
Bod Péter Ákos (2013) Heterodox gazdaságpolitikák korszaka? (An Age of Heterodox Economic Policies?). <i>Köz-gazdaság</i> , 8 (2). pp. 89–101.	269
Palánkai Tibor (2010) Megjegyzések Joseph Stiglitz és Amartya Sen „A gazdasági teljesítmények és a szociális haladás mérése” című jelentéséhez. <i>Köz-gazdaság</i> , 5 (1). pp. 11–19.	252
Nagy Sándor Gyula (2013) Katalónia a következő független állam Európában? (Will Catalonia be the next independent state?). <i>Köz-gazdaság</i> , 8 (1). pp. 213–218.	249
Bihari Péter (2013) Nem konvencionális jegybanki eszközök alkalmazása Magyarországon és külföldön – néhány tapasztalat. <i>Köz-gazdaság</i> , 8 (3). pp. 39–61.	248
Kondorosi Ferenc (2009) Obama és az új világrend a gazdasági válság tükrében (Obama and the new world order in light of the economic crisis). <i>Köz-gazdaság</i> , 4 (3). pp. 21–43.	246
Kornai János (2013) Ígéretek megszegése. <i>Köz-gazdaság</i> , 8 (2). pp. 5–33.	236
Tóth Éva Aliz (2012) A globális pénzügyi központok világgazdasági szerepének változásai (The changing role of global financial centres in the world economy). <i>Köz-gazdaság</i> , 7 (4). pp. 81–93.	225
Nagy Sándor Gyula (2010) A kohéziós politika hatékonysága (The efficiency of cohesion policy). <i>Köz-gazdaság</i> , 5 (4). pp. 117–135.	216
Pitti Zoltán (2011) A gazdasági teljesítmények vállalkezési mérettől függő jellemzői Magyarországon = Changing ownership and business structures in the Hungarian economy. <i>Köz-gazdaság</i> , 6 (3). pp. 91–115.	213

A Köz-Gazdaság elmúlt tíz évének összes cikke elérhető az interneten keresztül is, honlapcímünk: <http://kozgazdasagtudomany.uni-corvinus.hu/index.php?id=39836>

Az összeállítást a BCE Központi Könyvtárának munkatársai készítették, a 2015. március 11-i állapotnak megfelelően.